

# Omsorgspraksis i skyggerne

## – upåagtet pædagogisk arbejde med børn og familier i udsathed- problematikker

---

Cristina Munck,  
Docent, Ph.d. Københavns Professionshøjskole,  
crmu@kp.dk

Anja Marschall,  
lektor, Ph.d. Københavns Professionshøjskole,  
anjm@kp.dk

### Resumé

Tidlige indsatser for børn i udsatte boligområder har været genstand for øget politisk opmærksomhed de senere år. Det har resulteret i en række indsatser i daginstitutionerne med fokus på børns læring gennem arbejdet med læreplaner. Der er imidlertid en del af det forebyggende pædagogiske omsorgsarbejde med børn og familier i udsatte positioner, der foregår upågtet og dermed i skyggerne af læreplansarbejdet. Omsorg er ikke kun et spørgsmål om samspillet mellem pædagoger og børn i daginstitutionen; det handler også om at koordinere omsorgsarbejdet på tværs af hjem og daginstitution. Det er et arbejde, der bevæger sig ud over daginstitutionens grænser og ind i familiens hjem og hverdagsliv. Men hvilke faglige dilemmaer opstår, når det pædagogiske omsorgsarbejde bevæger sig udenfor daginstitutionens matrikel og ind i den private familiesfære?

**Nøgleord:** Omsorgspraksis, dagtilbud, forældresamarbejde, udsathed, upågtet pædagogisk omsorgsarbejde.

### Abstract

**Care Practices in the Shadows: Unacknowledged Pedagogical Work with Children and Families Experiencing Vulnerability** explores early interventions targeting children in social housing areas, a topic of increasing political focus. These efforts have led to various daycare initiatives aimed at enhancing children's learning outcomes. However, preventive pedagogical care for vulnerable children and families often occurs in the shadows of standard curriculum work. This care extends beyond interactions between pedagogues and children in the daycare setting, encompassing the coordination of care across home and daycare. As it crosses the physical and social boundaries of daycare and enters family life, it raises professional dilemmas at the intersection of pedagogical work and the intimate family sphere.

**Keywords:** Care Practices, early childhood education, parental collaboration, vulnerability, unnoticed pedagogical care work

Artiklen kan findes på  
<https://tidsskrift.dk/FPPU>  
DOI: 10.7146/fppu.v9i1.156764

# Det pædagogiske læreplansarbejde skygger imidlertid ofte for pædagogers daglige omsorgsarbejde *på tværs* af hjem og daginstitution

## Indledning

Inden for de seneste årtier har tidlige indsatser over for børn, der bor i såkaldte udsatte boligområder, været genstand for en stærkt øget politisk opmærksomhed. Det har resulteret i en række pædagogiske opsporingsstrategier, som skal identificere børn og familier i risiko med henblik på at forebygge vanskeligheder i børnenes liv, inden de vokser sig store (fx Munck & Marschall, 2023b; Munck, Marschall, Hermansen, 2023; Mehlbye, 2013). I 2022 påpegede en landsdækkende undersøgelse fra Danmarks Evalueringsinstitut desuden, at mange børn får støtte for sent i forhold til udvikling af problemer for børnene, og at der er behov for at forbedre det forebyggende arbejde i daginstitutionerne (Danmarks Evalueringsinstitut, 2022).

Imidlertid er der kun få kommuner, der foreslår, at daginstitutionerne skal udføre arbejde målrettet familierelaterede problemstillinger, og derfor er det kun få daginstitutioner, der får ressourcer til denne form for arbejde (FOA, 2015). Det betyder samtidig, at arbejdet med udsathed primært forstås i forlængelse af det pædagogiske læreplansarbejde (jf., Børne- og Undervisningsministeriet, 2018).

Det pædagogiske læreplansarbejde skygger imidlertid ofte for pædagogers daglige omsorgsarbejde *på tværs* af hjem og daginstitution (Munck & Marschall, 2021) og anskues ikke som 'den egentlige pædagogiske opgave' der oftere forstås som relateret til at styrke børns læreprocesser. Det foregår med andre ord i skyggerne, som noget upåagtet (Ahrenkiel et al., 2012), pædagogerne bare gør, fordi det er det, de oplever, der skal til for at støtte børnene og deres familier i de vanskeligheder, de oplever i hverdagen.

På denne baggrund analyserer vi i artiklen omsorgsarbejdet i grænselandet mellem hjem og daginstitution, der på den ene side kan bidrage til at understøtte familiers daglige livsførelse (Dreier, 2008), men som på den anden side også kan forårsage skepsis og utryghed i familiers hverdag, når staten rykker ind i hjemmet (Vollebergh et al., 2021; Munck & Marschall, 2023b). Med afsæt i empiriske eksempler fra et forskningsprojekt analyseres disse dilemmaer, og det drøftes, hvilke fordringer det stiller til pædagogers arbejde og faglighed.

## Omsorg for den anden og fællesskabet

Indenfor de senere år har der forskningsmæssigt været fokus på pædagogers udøvelse af omsorg i daginstitutioner. Særligt er omsorgspraksisser undersøgt i relation til betydningen af tryghed og tilknytningsrelationer for børns udvikling (Gitz-Johansen, 2019), og med fokus på betydningen af sociale og institutionelle forhold for omsorgsudøvelsen (Svinth, 2019). I forlængelse heraf foreslår Winther-Lindqvist, at omsorgspraksisser kan være både 'responsive' eller 'proaktive' og rette sig både mod den anden og mod fællesskabet (Winther-Lindqvist, 2021, 2023), hvilket peger på, hvordan omsorgspraksisser påvirker barnets udvikling ud over det aktuelle samspil. Fælles for ovenstående perspektiver er deres fokus på omsorgspraksis *inden for* daginstitutionens fire vægge og med et fokus på relationen mellem barn og pædagog.

I vores projekt blev det imidlertid tydeligt, hvordan pædagoger også udøver omsorg *uden for* daginstitutionens matrikel og tæt på familiernes privatsfære og hverdagsliv. Andenæs (2011) har peget på, hvordan omsorgspraksisser kan forstås som omsorgskæder (Andenæs, 2011), hvor forældre og pædagoger samarbejder om den konkrete omsorg for barnet. For at lykkes er samarbejdet afhængigt af begge parter

kommunikation, koordineringer og daglige mingelering af opgaver. Det kræver desuden, at omsorgen også må koordineres på afstand og på tværs af steder. I vores projekt iagttog vi, hvordan pædagogers omsorgsarbejde bevægede sig helt tæt på familiernes privatsfære, når pædagoger fx hjalp forældre med at kontakte socialforvaltningen eller lægen, hentede børn om morgenen eller afleverede børn om eftermiddagen. Denne form for omsorgspraksis kan forstås som *relationel velfærd* (Cottam, 2019) eller som *gråzone arbejde*, hvor pædagogerne arbejder i grænselandet mellem socialt arbejde og pædagogiske arbejde med fokus på at støtte familier i deres hverdagsliv (Schmidt, 2024; Boguslaw & Gittell, 2016). I forlængelse heraf peger Tronto (2015) på, hvordan omsorg må forstås som sammenflettet med samfundets værdier om, hvordan vi tager ansvar for hinanden i et omverdensperspektiv. Hun understreger desuden, at enhver omsorgshandling er sammenflettet med magtforhold og dermed også er et politisk anliggende (Tronto, 2015). Med begrebet "caring with" præsenterer Tronto et demokratisk omsorgsideal, der betoner betydningen af tillid ikke bare i den enkelte omsorgsrelation, men også til samfundets sociale institutioner herunder daginstitutionen. I lighed med den relationelle velfærd forstås forældre således som ansvarlige, kompetente og interesserede i fællesskaber. Oversat til et daginstitutionsperspektiv betyder det, at pædagoger kan bidrage til at skabe stærke fællesskaber og tilhørsforhold til og rundt om daginstitutionen (Schmidt, 2024). I den forstand involverer omsorg, rettet mod at styrke familiers tilhør til samfundets institutioner, et alternativ til traditionelle (og neoliberale) måder at organisere og forstå omsorg som udelukkende et personligt ansvar<sup>1</sup> og som knyttet til det arbejde, der foregår direkte med børnene i daginstitutionen.

### Metode og teori

Denne artikel baserer sig på empirisk materiale fra forskningsprojektet *Mindre grupper af børn – højere kvalitet i dagtilbud* (Munck, Marschall & Hermansen, 2019-2022) finansieret af Københavns Kommune. Formålet med projektet var at undersøge pædagogers daglige arbejde med mindre børnegrupper over en periode på fire år i fire forskellige daginstitutioner (to vuggestuer og to børnehaver) i udsatte boligområder. Forsøget med de mindre børnegrupper blev gennemført for at forbedre den pædagogiske kvalitet i daginstitutionerne. Som en del af undersøgelsen, trådte det frem, hvordan pædagogerne ikke alene tog sig af børnene i daginstitutionen, men også af børnenes familier på måder, der rakte ud over det, man almindeligvis forstår som pædagogisk arbejde.

Projektets empiriske materiale består af cirka 150 timers deltagerobservation af hverdagen i de fire daginstitutioner, 19 kvalitative inter-

views med pædagoger, 11 fokusgruppeinterviews med pædagoger, 4 interviews med pædagogiske ledere, 3 interviews med forældre og 5 interviews med de ældste børnehalebørn samt situerede hverdags-samtaler med børn, forældre og pædagoger (Tanggaard & Brinkmann, 2010). Derudover blev der faciliteret årlige workshops med pædagoger og pædagogiske ledere for at diskutere observationerne og bringe praksisnære erfaringer om det pædagogiske arbejde med både børn og forældre i spil. Tilsammen bidrog disse forskellige metodiske tilgange med nuanceret viden om gruppestørrelsens betydning for børns deltagelse i børnefællesskaber, samt hvordan samarbejdet med forældrene i flere situationer overskred et traditionelt pædagogisk (læreplans)arbejde.

Som et led i de forskningsetiske overvejelser har vi ikke videregivet oplysninger mellem deltagere inden for de enkelte institutioner grundet fordring om fortrolighed, hvilket gjorde sig gældende i forhold til både børn, forældre og pædagoger. Dette understreger vigtigheden af, at deltagere er velinformerede om projektets fokus og formål og på baggrund heraf har givet samtykke til at blive involveret i forskningen. Et er dog hvordan man på forhånd kan forberede sig på etiske spørgsmål, et andet er, hvad man som forsker møder i situationen. Derfor har vi undervejs i projektet også arbejdet med en situeret etisk opmærksomhed (Kousholt & Juhl, 2023). Dette handler om at være sensitiv over for, hvordan deltagernes konflikter er forbundet med hinanden gennem de opgaver, der løses om børnene. Derfor er både pædagoger, forældre og børn fuldt anonymiseret og eventuelle psykiske lidelser eller andre personfølsomme forhold er skrevet ud af artiklen, eftersom de ikke i sig selv er relevante for analysen.

Den empiriske viden er blevet bearbejdet via en praksisteoretisk analysestrategi (Lave, 2019; Kousholt, 2018), hvor vi stiller teoretisk informerede spørgsmål til det empiriske materiale og omvendt for at skabe ny viden. Når vi har valgt at zoome ind på det upåagtede omsorgsarbejde, er det begrundet i læsninger af det samlede empiriske materiale og identifikation af forskelle og ligheder på tværs af dette (Kousholt, 2018). Der er således gjort et systematisk arbejde for at forstå og analysere pædagogisk omsorgspraksis på tværs af hjem og daginstitution.

Teoretisk er projektet inspireret af dansk/tysk kritisk psykologi og praksisforskning (Dreier, 2008; Højholt, 2001; Holzkamp, 2013), med fokus på menneskers deltagelse på tværs af kontekster af social praksis (Dreier, 1997). Viden forstås som situeret i social praksis (Lave & Wenger, 1991; Lave, 2019), hvilket betyder, at vi lærer om almene problemstillinger gennem udforskning af konkrete dilemmaer i praksis (Dreier, 2019).

Med afsæt i disse teoretiske perspektiver peger analysen på, hvordan pædagogernes upåagtede omsorgsarbejde på tværs af daginstitution

<sup>1</sup> Joan Trontos teori er ikke rettet mod børn i dagtilbud; Vi argumenterer dog for, at Trontos moralske perspektiv på omsorg er relevant inden for daginstitutionspraksis (f.eks. Winther-Lindquist, 2021).

og hjem får betydning for forældrenes livsførelse og børnenes deltagelse i daginstitutionens børnefællesskaber.

### Det upåagtede omsorgsarbejde

Ahrenkiel m.fl. anvender termen *upåagtet faglighed* til at pege på den faglighed, der er knyttet til hverdagens gøremål og rutiner i daginstitutionen (Ahrenkiel et al., 2012). Det omhandler et arbejde, der ligger uden for læreplansarbejdet, hvortil der knytter sig særlige former for omsorgsopgaver. Arbejdet har stor betydning for, hvordan hverdagen former sig, hvordan børn kan deltage, hvordan deres udvikling kan følges, men også hvordan samarbejdet med forældrene muliggøres (Røn Larsen & Højholt, 2019). Hermed peges der på, at hverdagens gøremål kræver både dømmekraft og kollegialt afstemningsarbejde, der ikke alene kan forstås som erfaringsbaseret, men derimod kalder på, en udvidet forståelse af pædagogisk arbejde som et omsorgsarbejde knyttet til børnene, men også til deres familier. Dette omsorgsarbejde foregår dog ofte i skyggerne af både de pædagogiske aktiviteter og de mere rutineprægede opgaver i daginstitutionen og overskrider klassiske grænsedragninger mellem offentlig og privat, og alment og socialpædagogisk arbejde. Det er et arbejde, der foregår upågt og som potentielt både kan styrke og mindske familiers rådighed over eget liv.

Eftersom pædagoger repræsenterer den danske velfærdsstat, er staten på sin vis til stede i de tillidsrelationer, som pædagogerne udvikler til familierne, og hermed bliver magten intimiseret (Gilliam & Gulløv, 2017; de Koning et al., 2020). Vollebergh et al. (2021) peger på, hvordan pædagogisk omsorgsarbejde i familier kan skabe en intim sammenfiltring, hvor pædagogen på den ene side har mulighed for at understøtte familien igennem "venskabelige relationer", og på den anden side er forpligtet til at lave underretninger, hvis der er bekymring. I forlængelse heraf understreger Walter-Jaffe, at det, der ligner pædagogisk bekymring og omsorg, også kan være det, hun betegner som *coersive concern* (Jaffe-Walter, 2016). En omsorg der baserer sig på tvang, og dermed risikerer at regulere familielivsførelsen i henhold til pædagogerens (og velfærdsstatens) ønsker. Med afsæt i dette perspektiv risikerer det overskridende pædagogiske omsorgsarbejde at skabe usikkerhed for familierne, der kan være en væsentlig barriere for at etablere et samarbejde tæt på familiers hverdagsliv. Hermed bliver det afgørende, hvordan pædagoger kan balancere mellem pædagogfaglige vurderinger og respekt for familiens værdier (Bregnbæk et al., 2017).

I det følgende vil vi analysere to cases, der på forskellig vis illustrerer, hvordan pædagogers omsorgspraksis ikke alene udfolder sig indenfor daginstitutionens praksis, men rækker ind i familiens hverdag. De to cases er udvalgt, fordi de informerer om variationer (Flyvbjerg, 2006) af det omsorgsarbejde, der finder sted i skyggerne af de planlagte pædagogiske aktiviteter, og hvordan de på forskellige måder baserer sig på det Tronto, begrebsætter som "caring with" familierne. Metodisk er

der i analyserne draget omsorg for familierne ved, at de er anonymiseret og visse forhold i deres hverdagsliv ændret eller skrevet ud af analysen, så familierne ikke er genkendelige for hinanden eller i miljøet.

### Alina: Omsorg på tværs af hjem og daginstitution

Alina (2 år og 10 måneder) bor sammen med sin mor og fire ældre søskende i et socialt boligområde. Moderen tager sig af børnene alene, da deres far arbejder i Pakistan. Alinas mor er for det meste arbejdsløs. Hun har intet socialt netværk og hun kæmper med at have overskud til at få lavet aftensmad, arrangere legeaftaler og være nærværende med børnene. Grundet en stram økonomi skal hun prioritere mellem fx at købe nyt tøj til børnene eller hyre en babysitter, når hun i perioder har et vikariat som rengøringsassistent. Nogle gange resulterer det manglende økonomiske råderum i, at Alina kommer i daginstitution, selvom hun er syg, fordi Alinas mor har en rengøringsvagt.

I nogle perioder oplever pædagogerne, hvordan Alinas mor åbner op om vanskelighederne i sin hverdag. Det giver pædagogerne et indblik i familiens liv.

*Det er frokosttid. Alina virker træt og hendes hoved hænger.*

*Annelise (pædagog) har holdt øje med hende det meste af formiddagen. Hun lægger hånden på hendes pande. "Du virker varm, skat. Jeg vil prøve at få fat i din mor". Annelise ringer til moren, men ingen tager telefonen. Annelise spørger sine kolleger, om Alinas mor i øjeblikket har et job, eller om der kan være andre grunde til, at hun ikke tager telefonen. Da det fortsat ikke lykkes hende at komme i kontakt, sørger hun for, at Narcimo (medhjælper) bliver på stuen sammen med resten af børnene, mens hun løber over til familiens lejlighed, der er beliggende ved siden af børnehaven. Da Annelise kommer tilbage, forklarer hun, at Alinas mor ikke tog telefonen, fordi huslejen ikke var blevet betalt. Hun var bange for at blive smidt ud af lejligheden. Annelise fortæller, at hun har indvilliget i at tage moderen med til et møde med kommunen for at finde en økonomisk løsning for familien.*

Annelise og hendes kolleger udfører hver dag en lang række upåagtede omsorgsopgaver, der rækker ud over det traditionelle læreplansarbejde. Pædagogerne oplever, at dette omsorgsarbejde muliggør tillidsrelationer mellem pædagoger og forældre og bidrager til løsninger på hverdagsproblemer for børnene.

Som Annelise fortæller:

*"Ja, jeg har deltaget flere gange sammen med Alinas mor, på møder med kommunen. Hun har brug for ekstra støtte i hverdagen, og kommunen sanktionerer hende ofte økonomisk, når hun ikke*

*møder op til møder eller andre sociale aktiviteter. Der er flere forældre, der har brug for støtte i deres hverdag, såsom hjælp til at hente børnene derhjemme eller blive vækket med et ring om morgenen eller sørge for, at børnene får nok mad og har rent tøj. Det er ikke nok at fokusere på børnenes læring og udvikling inden for dagtilbudets vægge [...] Vi har netop startet en 'tøjbyttecentral' i daginstitutionen. På den måde er der altid rent tøj, og forældrene kan bytte tøj med hinanden eller låne af os." (Annelise, pædagog)*

I citatet tydeliggøres det, hvordan pædagogernes arbejde med familier i udsatte positioner også finder sted udenfor daginstitutionen og ind i familiernes hverdagsliv. I dette tilfælde støttes Alinas mor i håndtering af praktiske opgaver i hverdagen og ift. kommunikationen med kommunen fx ift. betaling af husleje. Dette arbejde kan forstås som *relationel velfærd*, hvor pædagogerne, som en del af deres omsorgsarbejde, støtter familier i et få en hverdag til at hænge sammen (Cottam, 2019). Omsorg bliver ikke alene noget, der udfoldes responsivt i relationen mellem Alina og Annelise, men derimod en omsorg der rækker udover den enkelte omsorgsrelation og betoner betydningen af tillid til samfundets institutioner (Tronto, 2015). Ved at lytte til Alinas mor og tage hendes problemer alvorligt, bliver de enige om, at Annelise skal ledsage hende til mødet med socialforvaltningen. Igennem denne støtte kan de skabe bedre vilkår for familiens økonomi, og dermed også familiens sociale liv. Denne form for omsorgsarbejde og hjælp til familielivsførelse typisk defineret som en socialfaglig opgave og er dermed traditionelt ikke en pædagogisk opgave.

I casen med Alina opererer pædagogerne i et spændingsfelt mellem velfærdsstaten og den private familiesfære. Dette arbejde er en forudsætning for, at Alina kan fungere i daginstitutionen med de andre børn, og at Alinas mor har overskud til at være mor. Men pædagogens upåagtede arbejde med omsorg for familiernes livsførelse er også dilemmafyldt, idet pædagogerne udvikler nære relationer til familierne, samtidig med at de som myndighedsudøvere er forpligtet på at underrette i situationer med fx mistrivsel (Munck & Marschall, 2023a). Hermed har pædagogerne på den ene side mulighed for at styrke familiernes rådighed over eget liv, samtidig med at der også er risiko for at minimere denne rådighed gennem coercive concern (Jaffe-Walter, 2016).

På tværs af vores materiale, både i interviews og i observationer i alle fire daginstitutioner, er der mange eksempler på, hvordan personalet varetager en mangfoldighed af omsorgsopgaver. Det knytter sig både til at hente børn om morgenen, børste børnenes tænder, sørge for at børnene får morgenmad, og at de er mætte, når de forlader daginstitutionen om eftermiddagen, planlægge fælles spisninger for familierne et par gange om måneden, indsamle ekstra skiftetøj forældrene gratis kan benytte sig af, afholde tillidsbaserede samtaler med forældre, der ligger i skilsmisse, er i økonomiske vanskeligheder, har brug for en bi-

sidder i møder med forvaltningen eller på anden vis kæmper med at få et hverdagsliv til at hænge sammen.

Dette illustreres også i næste case, hvor der fokuseres på, hvordan pædagogers omsorgspraksis rettet mod familier også kan finde sted indenfor daginstitutionens matrikel og dog stadig række ud over det pædagogiske læreplansarbejde.

#### **Trille: Overskridende omsorgsarbejde fra daginstitutionens matrikel**

Trille (3 år og 2 måneder) bor i et socialt boligområde med sin mor og sine tre ældre brødre. Hun kommer ikke regelmæssigt i børnehave – for det meste kun to dage om ugen. Personalet på stuen observerer Trille som stille og tilbagetrukket. Hendes tøj er ofte for småt, Trille holder sig for det meste for sig selv, hvilket gør det svært for hende at deltage i lege og etablere venskaber med de andre børn.

Når Trilles mor afleverer hende om morgenen, kysser hun Trille farvel og er hurtigt ude ad døren igen. Pædagogerne ved ikke meget om Trilles hjemmeliv. Pædagogen Karen fortæller i et interview, at hun ikke helt kan finde ud af, om der er noget med Trille, hun skal reagere på. Hun beslutter sig derfor for at gøre en indsats for – over tid – at række ud til Trilles mor. Det gør hun et ved at insistere på smil og øjenkontakt hver gang, hun ser moren i garderoben og her invitere hende til små samtaler for at lære hende og Trilles liv derhjemme bedre at kende. Efter en tid med små samtaler om morgen og eftermiddag inviterer hun moren til et møde, så de har mulighed for at tale mere uforstyrret sammen. Karen refererer fra mødet:

*"Moren fortalte, at hun og faren ikke er sammen mere og deres forhold er temmelig konfliktfyldt. De tre brødre – bortset fra én – ønsker ikke at se deres far. Moderen fortalte direkte, at fordi Trilles brødre ikke gik i skole, havde hun mistet sine sociale ydelser. Det betyder, at hun kun modtager børnebidrag til Trille. Familien har absolut ingen penge, men moren er god til at få maden til at strække sig i flere dage. Jeg fortalte hende, at jeg ikke har oplevet, at Trille er sulten, når hun kommer i børnehaven; i løbet af de sidste par måneder har jeg snarere oplevet en pige, der er i bedre og bedre trivsel. Jeg ser en pige, der leger og er begyndt at komme mere på banen og siger nej. Det blev moren så glad for at høre og sagde, at derhjemme har Trille ingen problemer med at sætte grænser og siger 'nej'. Det ser jeg som et godt tegn. Det er godt for Trille at komme i børnehaven. Jeg foreslog, at hvis moren har svært ved at få Trille i børnehaven, kan vi hjælpe hende. Vi blev enige om, at hvis Trille ikke er ankommet kl. 9.30 om morgenen, ringer jeg. Og hvis det er en af de morgener, hvor mor har det dårligt, kommer jeg hjem til hende og henter. Siden det møde har Trille været i børnehaven næsten hver dag." (Karen, pædagog)*

# Når omsorgsarbejdet foregår upåagtet i skyggerne, forstærkes det dilemmafyldte, idet pædagogerne står alene med at forvalte det overskridende omsorgsarbejde

I ovenstående tydeliggøres det, hvordan Karen er optaget af omsorg for Trille. Men for at forstå Trilles deltagelse i børnehaven kræver det, at hun lærer hende bedre at kende og inviterer moren ind i samarbejdet. Moren lader sig ikke umiddelbart invitere. Hun har ikke erfaringer med, at dialog med pædagoger kan være hjælpsomt. Derfor går Karen langsomt og proaktivt til værks med afsæt i en faglig vurdering af, hvad der kan være virksomt ift. Trille og Trilles mor (Winther-Lindquist, 2023). Gennem denne kontinuerlige dialog med moren over længere tid, bliver Karen opmærksom på, hvordan moren har svært ved at overskue sin families hverdagsliv, der er præget af forskellige former for komplekse problemstillinger. Det at få sønnerne op og afsted i skole er en uoverskuelig opgave for hende, selv om det har både økonomiske og sociale konsekvenser. Det betyder, at det også nogle dage er en umulig opgave at sørge for at Trille møder op i børnehaven.

I eksemplet tydeliggøres det, hvordan omsorg for Trille også omhandler omsorg for Trilles mor og familiens livsførelse. Det handler om at lytte til morens oplevede vanskeligheder og støtte hendes bestræbelser på at få hverdagen til at hænge sammen trods økonomiske og sociale udfordringer. Når Karen tilbyder at hente Trille om morgenen, tilbyder hun både hjælp til Trille, og til at familiens hverdag kan hænge bedre sammen. Denne omsorgspraksis foregår dog også i 'skyggerne', da det ikke er en officiel del af institutionens pædagogik, men noget Karen tilbyder, da hun kan se, det kan være en vej til at arbejde med Trilles deltagelse i børnehavens fællesskaber. I og med det ikke er en formel opgave, er det således noget, som Karen – ligesom Annelise – må afstemme med sine kolleger på stuen. Samtidig foregår denne form for omsorg upågtet, netop fordi den finder sted imellem planlagte aktiviteter og rutiner i daginstitutionshverdagen. Det forudsætter tillidsfulde

samarbejdspraksisser og en forståelse af omsorg som et kollektivt anliggende (Tronto, 2015). Karens omsorgspraksis inviterer til at samarbejde om Trilles sociale velbefindende, men i samarbejdet bliver Trilles mor samtidig mødt som et subjekt, der har viden snarere end som et objekt for social granskning, hun ellers har erfaring med fra socialforvaltningen.

## Afrunding: omsorgspraksisser i skyggen

Som begge cases illustrerer, opererer pædagoger i spændingsfeltet mellem stat og den private familiesfære i og uden for daginstitutionen, på tværs af formelle, men også "uofficielle" retningslinjer for, hvad der er pædagogisk arbejde i en daginstitution. Pædagogers opgave med at drage omsorg, ikke alene for børnene, men også skabe socialt tilhør for familierne igennem en opsøgende og forebyggende pædagogisk praksis, er blevet en del af de pædagogiske opgaver i daginstitutionen (Schmidt, 2024). Men disse socialpædagogiske opgaver forudsætter viden, organiseringer og normeringer som pt. ikke i praksis er til stede i det omfang, det er nødvendigt. Det betyder at pædagogerne er overladt til selv at finde løsninger, der som oftest må foregå i "skyggerne", fordi de politiske og administrative rammer tilsiger, at det er opgaver, der kan løses relationelt indenfor det almenpædagogiske område (Schmidt, 2024).

Når omsorgsarbejdet foregår upågtet i skyggerne, forstærkes det dilemmafyldte, idet pædagogerne står alene med at forvalte det overskridende omsorgsarbejde.

I vores materiale fortæller flere pædagoger om, hvordan det daglige omsorgsarbejde opleves som både meningsfuldt og nødvendigt for

børnes trivsel aktuelt og på sigt. Samtidig opleves dette omsorgsarbejde også som belastende, fordi det ikke er formelt (og politisk) anerkendt som pædagogisk arbejde med dertil knyttede arbejdsbetingelser (jf. Winther-Lindquist, 2023). Det betyder også, at der ikke altid er ledelsesmæssig opbakning til det arbejde, der foregår uden for daginstitutionens formelle rum. Pædagogerne står derfor ofte alene med at skubbe rundt på aktiviteter og omorganisere hverdagen for at skabe sprækker, hvor også den proaktive omsorg kan finde sted.

Med inspiration fra Trontos demokratiske omsorgsideal (Tronto, 2015), og ideer om relationel velfærd (Cottam, 2019) kan omsorg ikke alene forstås som omsorgskæder, hvor forældre og pædagoger koordinerer

deres omsorgsopgaver. Omsorg handler derimod også om udvikling af handlerum, hvilket forudsætter tillid til både hinanden og til samfundets institutioner (Tronto, 2015). Omsorg må derfor også forstås som noget, der handler om at støtte menneskers livsførelse og deres rådighed over eget liv. Det forudsætter, at pædagoger har mulighed for at overskride traditionelle forståelser af pædagogisk arbejde og i højere grad arbejde imellem daginstitution og hjem. Dette arbejde må med andre ord ud af skyggerne. Det kalder på andre arbejdsbetingelser og et udvidet og dynamisk faglighedsbegreb, der også rummer, at pædagoger kan arbejde decentret (Munck, 2020), der muliggør fokus på nysgerrighed og udforskning af problemers kompleksitet.

## Litteratur

- Ahrenkiel, A., Nielsen, B. S., Schmidt, C., Sommer, F. M., & Warring, N. (2012). *Daginstitutionsarbejde og pædagogisk faglighed*. Frydenlund Academic.
- Andenæs, A. (2001). Chains of care: Organising the everyday life of young children attending daycare. *Nordic Psychology*, 63(2), 49–67. <https://psycnet.apa.org/doi/10.1027/1901-2276/a000032>
- Boguslaw, J., & Gittel, J. H. (2016). Relationel samskabelse og relationel velfærd – en værdibaseret tilgang til social trivsel. *Kognition & Pædagogik*, 26(100), 20–29.
- Bregnbæk, S. (2022). States of intimacy: Refugee parents, anxiety, and the spectral state in Denmark. *Genealogy*, 6(56). <https://doi.org/10.3390/genealogy6020056>
- Børne- og Undervisningsministeriet. (2018). *Den styrkede pædagogiske læreplan*. <https://www.uvm.dk/dagtilbud/paedagogiske-redskaber-og-rammer/den-styrkede-paedagogiske-laereplan>
- Cottam, H. (2019). *Radical help: How we can remake the relationships between us and revolutionise the welfare state*. Little, Brown Book Group.
- Danmarks Evalueringsinstitut. (2022). *Kommuners understøttelse af børn i udsatte positioner: En national kortlægning*. Danmarks Evalueringsinstitut.
- Dreier, O. (1997). Subjectivity and social practice. Center for Health, Humanity and Culture. Aarhus: Aarhus University Press.
- Dreier, O. (2008). *Psychotherapy in everyday life*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Dreier, O. (2019). Generalizations in situated practices. In C. Højholt & E. Schraube (Eds.), *Subjectivity and knowledge: Generalization in the psychological study of everyday life* (pp. 177–194). Springer. <https://doi.org/10.1007/978-3-030-29977-4>
- Flyvbjerg, B. (2006). Five misunderstandings about case-study research. *Qualitative Inquiry*, 12(2), 219–245. <https://doi.org/10.1177/1077800405284363>
- FOA. (2015). *Daginstitutionernes hverdag 2015*. Bureau 2000.
- Gitz-Johansen, T. (2019). *Vuggestueliv: Omsorg, følelser og relationer*. Samfundslitteratur.
- Holzkamp, K. (2013). Psychology: Social self-understanding on the reasons for action in the conduct of everyday life. In E. Schraube & U. Osterkamp (Eds.), *Psychology from the standpoint of the subject: Selected writings of Klaus Holzkamp* (pp. 107–137). Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Kousholt, D. (2018). Praksisteoretisk analyse: Børnefamiliers hverdagsliv som eksempel. In L. Bøttcher, D. Kousholt, & D. Winther-Lindquist (Eds.), *Kvalitative analyse-processer* (pp. 263–285). Samfundslitteratur.
- Kousholt, D., & Juhl, P. (2024). Etiske fordringer og dilemmaer i forskning med børn og familier: Situeret etik i praksisforskning. *Nordiske Udkast*, 51(2). <https://doi.org/10.7146/nu.v51i2.143081>
- Lave, J. (2019). *Learning and everyday life*. Cambridge University Press.
- Lave, J., & Wenger, E. (1991). *Situated learning: Legitimate peripheral participation*. New York: Cambridge University Press.
- Mehlbye, J. (2013). *Opkvalificering af den tidlige indsats: Ved tidlig opsporing af børn i en socialt udsat position*. Lokaliseret januar 2025: <https://www.vive.dk/da/udgivelser/opkvalificering-af-den-tidlige-indsats-ved-tidlig-opsporing-af-boern-i-en-socialt-udsat-position-9087/>
- Munck, C. (2020). *Børns perspektiver i vuggestuen*. Frederikshavn: Dafolo.
- Munck, C., & Marschall, A. (2021). From caregiver to risk manager: Professional assessing parents in Danish childcare institutions. *Nordic Psychology*, 73(2), 175–190. <https://doi.org/10.1080/19012276.2020.1847682>
- Munck, C., & Marschall, A. (2023a). De værdigt trængende: En udforskning af det vanskelige forældresamarbejde i daginstitutionen. *Nordiske Udkast*, 51(1). Online ISSN: 2597-0690. <https://doi.org/10.7146/nu.v51i1.140387>
- Munck, C., & Marschall, A. (2023b). Omsorg og risikovurderinger i daginstitutionen: Når forældres omsorg og livsførelse tolkes som uvilje til samarbejde. *Psyke & Logos*, 44(1), 50–66.
- Munck, C., Marschall, A., & Hermansen, J. H. (2019–2022). *Mindre børnegrupper – højere kvalitet*. Forskningsrapport. <https://forskningsportal.kp.dk/da/publications/mindre-b%C3%B8rnegrupper-h%C3%B8jere-kvalitet>
- Munck, C., & Marschall, A. (2024). Pedagogical boundary work: When the welfare state becomes entangled with family affairs. *Early Years*. <https://doi.org/10.1080/09575146.2024.2404516>
- Svinth, L. (2019). Hvordan skaber dagtilbud inkluderende fællesskaber for børn i udsatte positioner? *Pædagogisk Psykologisk Tidsskrift*, 56(4), 42–66.
- Schmidt, L. S. K. (2024). "Familiepædagogen" – som trivsels- og forebyggelsesaktør. *Professionshøjskolen Absalon*.
- Tronto, J. C. (2015). *Who cares: How to reshape a democratic politics* (1st ed.). Cornell University Press. <http://www.jstor.org/stable/10.7591/j.ctt18kr59>
- Vollebergh, A., de Koning, A., & Marchesi, M. (2021). Techniques and entanglements of governing through community in Europe. *Current Anthropology*, 62(6). University of Chicago Press.

Winther-Lindquist, D. (2021). Caring well for children in ECEC from a wholeness approach: The role of moral imagination. *Learning, Culture and Social Interaction*, 30.  
<https://doi.org/10.1016/j.lcsi.2020.100452>

Winther-Lindquist, D. (2023). *Omsorg i pædagogisk arbejde*. Hans Reitzels Forlag.